

Н. В. Притулик

М. Ю. Антіпова

**ВИХОВНІ ПРОЕКТИ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ
ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Чернівці 2018

Н. В. Притулик
М.Ю.Антіпова

ВИХОВНІ ПРОЕКТИ НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНОГО
ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ
ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Чернігів 2018

Рецензенти:

А. О. Міненко, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка;

І. А. Анищенко, вчитель-методист, заступник директора ЗНЗ I-III ступенів № 29 м. Чернігова з навчально-виховної роботи;

І. М. Березан, учитель вищої категорії ЗНЗ I-III ступенів № 24 м. Чернігова

Притулик Н. В.

П 77 Виховні проекти національно-патріотичного та громадянського спрямування для початкової школи : методичний посібник для вчителів /Н. В. Притулик, М. Ю. Антіпова. – Чернігів, 2018. – 60 с.

У посібнику запропоновано чотири (по одному для кожної вікової категорії) виховні проекти громадянського та національно-патріотичного спрямування для молодших школярів. Упровадження матеріалів у шкільну практику сприятиме підвищенню громадянської свідомості і активності учнів, плеканню їх патріотичних почуттів, зміцненню міжпоколінних зв'язків. У процесі проведення проектів передбачено використання ІКТ.

Для вчителів початкової школи.

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти (Протокол № 6 від від 30.11.17 р.)

ЗМІСТ

Проектна діяльність як форма національно-патріотичного та громадянського виховання молодших школярів.....	5
Особливості організації проектної діяльності учнів...	10
Проект «Сад добра» (для 1 класу).....	16
Проект «Яке коріння – таке і насіння» (для 2 класу)..	21
Проект «От тобі й МИ! – Оце так Я!» (для 3 класу)..	25
Проект «Що посієм, те й пожнем» (для 4 класу).....	29
Додатки.....	31
Додаток А. Алгоритм роботи з on-line сервісом Padlet (проект «Сад добра»).....	31
Додаток В. Варіанти оформлення профілю дитини (або дітей класу) на електронній «стіні» (проект «Сад добра»).....	36
Додаток С. Зразок анкети для батьків (проект «Яке коріння, таке і насіння»).....	38
Додаток Д. Додаткова інформація про досягнення видатних українців (проект «От тобі й МИ! – Оце так Я!»).....	39
Список використаної літератури.....	59

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФОРМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність проблеми громадянського виховання підрастаючого покоління зумовлена необхідністю побудови духовно та економічно потужного українського суспільства, здатного конструктивно перетворювати світ, гідно репрезентуючи Україну серед інших держав. Це, у свою чергу, залежить від громадянської свідомості, ініціативності й активності кожного українця.

У Концепції Нової української школи зазначено, що випускником загальноосвітнього навчального закладу має бути патріот «з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини»¹.

Громадянське виховання, разом із патріотичним, розглядається в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді як «основоположне, що відповідає нагальним вимогам і викликам сучасності, і закладає підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності,

---

¹ Концепція Нової української школи / Ухвалена рішенням колегії МОН 27.10.2016. [Електронне джерело] – Режим доступу – [http://mon.gov.ua/Новини%202017/04/03/newschool-presentation-new-30-03-2017-\(2\).pdf](http://mon.gov.ua/Новини%202017/04/03/newschool-presentation-new-30-03-2017-(2).pdf)

здорового способу життя, готовності до змін»².

Основні складові громадянського виховання українців робили спроби визначити Г. Сковорода, І. Франко, М. Костомаров, П. Куліш та ін. Громадянське виховання було предметом дослідження багатьох поколінь педагогів: К. Ушинського, О. Духновича, Г. Ващенко, С. Русової, Я. Чепіги, А. Макаренка, В. Сухомлинського, П. Щербаня. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні теоретичні основи формування в учнів ціннісного ставлення до суспільства і держави розглядається в наукових працях О. Савченко, І. Беха та ін.

Виховання громадянина безпосередньо пов'язане з формуванням в особистості патріотичних якостей, базис яких активно закладається ще в дошкільному і молодшому шкільному віці. Тому надзвичайно важливим завданням є раннє плекання в дітей патріотичних почуттів і усвідомлення своєї громадянської значущості в суспільстві.

Проектна діяльність школярів є одним із найперспективніших способів, який дозволяє оптимально реалізувати найбільш важливі навчально-виховні завдання, в тому числі формувати наскрізні вміння, визначені в Концепції Нової української школи як необхідні для оволодіння ключовими компетентціями (вміння читати і доносити думку, критичне мислення, логічний захист позиції, ініціативність, проблеми, ризики і рішення, емоційний інтелект, робота в команді, творчість).

---

² Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді // Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/konczepczija-naczionalno-patriotichnogo-vixovannya-ditej-i-molodi.html>

Організація проектної діяльності сприяє створенню умов для творчого саморозвитку та самореалізації учнів, оскільки передбачає високий ступінь мотивації та самостійності. Підготовка проектів потребує нестандартних підходів до вирішення проблемних завдань, дає змогу виявити індивідуальність учня, розкрити сферу його ціннісних смислів, реалізувати дослідницькі та творчі прагнення.

У процесі виконання багатьох проектних завдань паралельно відбувається формування значної кількості інших актуальних для сучасної людини вмінь, в першу чергу, здатності працювати з інформацією (пошук, добір, аналіз, систематизація, узагальнення), ефективно використовувати ІКТ, міжособистісно комунікувати, презентувати результати власної творчості.

У виховній роботі проектна діяльність є середовищем, яке розвиває, формує соціальні вміння, навички та сприяє процесу набуття життєвого досвіду; засобом перевірки відповідності особистого досвіду потребам особистісної активної ролі в суспільстві.

Методичний посібник присвячений виховній проектній діяльності в початковій школі. Зокрема в ньому запропоновано серію з чотирьох проектів громадянського та національно-патріотичного спрямування для молодших школярів кожної вікової категорії (1-4 класи).

Для наукових основ нашого проекту важливою є думка педагога О. Вишневського³ про те, що реалізація

---

³ Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навчальний посібник / О. І. Вишневський. – К. : Знання, 2008. – С. 271-272.

національно-патріотичного виховання здійснюється у три етапи, перший з яких – формування раннього етнічно-територіального самоусвідомлення, яке розпочинається в родині шляхом передачі традицій та обрядів, у процесі послуговування рідною мовою.

У початкових класах соціальна і громадянська компетенції розглядаються як ключові, є міждисциплінарними та інтегруються через усі освітні галузі. Активна реалізація завдань громадянського виховання передбачена Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів у 3-4 класах (навчальний предмет «Я у світі»), проте пропедевтичне виховання, на наш погляд, слід здійснювати раніше.

За даними розвідки, попередньо проведеної нами, значна увага в початкових класах приділяється вчителями повідомленню вихованцям знань про Україну, рідний край, плеканню патріотичних почуттів. Проте в практиці роботи сучасної школи для реалізації громадянського виховання пропонується недостатньо заходів *діяльнісного* характеру, в яких діти змогли б відчуті і усвідомити власну громадянську важливість для суспільства. Проект дає можливість організувати самостійну соціально значущу *діяльність учнів*, у процесі якої активно формуватимуться громадянські якості школярів.

Відтак проектні завдання, відповідно до вікових особливостей контингенту вихованців, будуть змінюватися від 1 до 4 класів із розширенням суспільних обривів для них (рівень родини, класу, школи, держави). А у змістовому плані – для 1 і 2 класів – ґрунтуватися на народній традиційності українців, у 3 і 4 класах – пунктирно повторювати завдання програми навчального предмету «Я

у світі».

Водночас із цим користь проектів убачаємо у розкритті перед школярами переваг альтернативного дозвілля як засобу профілактики надмірного захоплення сучасної молоді віртуальними зацікавленнями, що стає сьогодні також проблемою для їхнього фізичного і психічного здоров'я.

Отже, мета серії запропонованих у посібнику проектів: патріотичне виховання молодших школярів як основа формування громадянських якостей у процесі поетапної реалізації проектних завдань; пропагування в середовищі школярів активного культурного дозвілля.

Завдання серії проектів:

- активувати вихованців першого класу до виконання корисних посильних справ у своїй родині, допомоги рідним (проект «Сад добра»);

- організувати учнів другого класу до вивчення українських народних рухливих ігор шляхом опитування старших членів родини та популяризацію цих ігор у середовищі однолітків (проект «Яке коріння – таке й насіння»);

- змотивувати школярів третього класу до дослідження досягнень видатних співвітчизників, які прославили Україну на світовій арені, та спостереження власних досягнень у цьому напрямку (проект «От тобі й МИ! – Оце так Я!»);

- залучити учнів четвертого класу до посильної волонтерської діяльності (проект «Що посієм, те й пожнем»).

Очікуваним результатом упровадження серії запропонованих у посібнику проектів є виховання патріотичних почуттів і формування громадянської

свідомості дітей, особистісної потреби школярів у суспільно корисній діяльності; розширення світоглядних уявлень молодших школярів про те, що загальний благоустрій у суспільстві залежить від внеску його кожного члена; формування в учнів усвідомлення, що вже сьогодні вони можуть бути корисними і важливими для українського суспільства.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Ідея проектної діяльності в навчання була зумовлена потребами вільного підприємництва на початку ХХ ст. і впроваджувалася у освітню практику Дж. Дьюї та його послідовником В. Х. Кілпатриком. Особливе значення надавалося зацікавленню учнів, практичній самостійній роботі, вияву їх творчості та імпровізації. Сам термін «метод» до проектної навчальної діяльності був запропонований Д. Снізденом у 1908 р.

У радянській школі 20-30-х рр ХХ ст. метод проектів був особливо популярним і набув розвитку в працях Г. Ващенко, А. Макаренка, С. Русової.

Сьогодні проектна діяльність в освіті переживає друге народження і розробляється в українській дидактиці в роботах І. Єрмакова, Г. Сазоненко, О. Онопрієнко, В. Тиценка та ін.

У запропонованих ученими сучасних дефініціях цієї діяльності вона називається «метод», «інтегрована модель» (О. Онопрієнко), «технологія навчання» (Г. Селевко).

О. Савченко розглядає проектування як новий тип організації навчання учнів, що передбачає продуктивну

взаємодію в процесі розв'язання значущих для них навчально-пізнавальних задач. Метод проектів розглядає як інструмент проектування, який ґрунтується на взаємозв'язку навчальної, прогностичної, дослідницької та комунікативної складових. Учена визначає його як «метод навчання, за яким учні набувають знань і вмінь у процесі планування й виконання дослідницьких завдань – проектів, що поступово складнішають»⁴.

У дидактиці запропоновано різні класифікації навчальних проектів:

- за складом учасників проектної діяльності: індивідуальні, колективні (парні, групові);
- характером партнерських взаємодій між учасниками проектної діяльності: кооперативні, змагальні, конкурсні;
- рівнем реалізації міжпредметних зв'язків: монопредметні, міжпредметні, надпредметні;
- характером координації проекту: безпосередній (твердий чи гнучкий), прихований;
- тривалістю: короткі (до тижня), середньої тривалості (близько місяця), тривалі (кілька місяців);
- метою і характером проектної діяльності: інформаційні, ознайомлювальні, пригодницькі, мистецькі, науково-пошукові (дослідницькі), конструкційні, творчі, ігрові, практико-орієнтовані, виховні тощо;
- за тематичною спрямованістю: мовні, екологічні, етнографічні, країнознавчі, з прав людини, соціологічні тощо.

У сучасних підручниках і методичних рекомендаціях з різних навчальних предметів для початкової школи

---

⁴ Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник для вищ. навч. закл. / О. Я Савченко. – 2-ге вид. – К. : Грамота, 2013. – С. 490.

запропоновано чимало проектів. Як свідчать дані опитувань, учителі їх сприймають, здебільшого, позитивно й із задоволенням організовують проектну діяльність учнів. Проте не всі педагоги дотримуються вимог до організації проектної діяльності, що ускладнює досягнення максимального освітнього ефекту від неї.

Найбільш частотними недоліками є такі:

1) недостатнє роз'яснення учням особливостей проектної роботи;

2) слабке (або зовсім відсутнє) стимулювання учнів перед її виконанням;

3) зведення термінів підготовки проекту до 1-2 днів («з сьогодні на завтра»);

4) надання переваг індивідуальним проектам, а не груповим (колективним), які мають значний потенціал для розвитку комунікативності учнів, їх згуртування та колективної відповідальності, здатності домовлятися щодо розподілу обов'язків для реалізації спільної задачі;

5) обмеження учнів у варіативності видів проектних продуктів – результату проектної діяльності (як правило, це або реферат (доповідь), малюнок, або е-презентація).

Проектна діяльність сприяє здатності учнів навчатися все життя, бути відповідальними за результати спільної праці, формуванню високої самооцінки, доланню труднощів та конфліктних ситуацій і досягненню цілей.

Для успішної реалізації виховного проекту необхідні такі *умови*:

– наявність завдання (проблеми), важливого у творчому і дослідницькому планах;

– практична значущість очікуваних результатів;

– зацікавлення учнів проектним завданням,

усвідомлення його суспільної або особистісної значущості;

– розуміння учнями сутності майбутньої діяльності, її цілей, термінів, етапів, способів презентування результатів;

– чіткий розподіл обов'язків у процесі виконання проекту (групового, колективного);

– самостійна робота учнів на уроці або в позаурочний час;

– використання дослідницьких методів; застосування комп'ютерних технологій (для пошуку інформації, спілкування з іншими учасниками проекту, створення кінцевого продукту проекту).

Етапи роботи над проектом

I етап (організаційно-підготовчий)

Вибір напрямку і формування назви проекту: узагальнена назва проблеми, визначення кола питань; виділення загального напрямку або пріоритетних (окремих) напрямів, оформлених у підпроекти, в яких беруть участь усі члени колективу – і педагог, і учні. При цьому вчитель керує і розглядає пропозиції учнів.

Відбувається структурування проекту.

1. Актуальність, значущість обраного напрямку.

2. Мета і завдання проекту.

3. Визначення термінів виконання проекту, призначення дати його захисту.

4. Визначення очікуваних результатів проектної діяльності та форми їх презентування (плакат, е-презентація, публікація, фото-відеозвіт на сайті, видання книжки тощо).

5. Визначення етапів реалізації проекту.

6. Обговорення механізму реалізації проекту: його способів (Як? Яким чином?) і засобів (За допомогою яких

джерел?).

7. Розподіл обов'язків та відповідальність учасників реалізації проекту (Хто відповідає за проект? Хто які доручення виконує? Хто допомагає в реалізації проекту?)

8. Очікувані результати (Які конкретні результати очікуються на кожному етапі і після завершення проекту?)

9. Оцінка й самооцінка проекту (Коли та з якою періодичністю буде оцінюватися виконання проекту? Хто візьме участь в оцінюванні – самі учасники, експерти, батьки, гості? Які форми контролю (самоконтролю) й оцінювання (самооцінювання) будуть застосовуватися?)

II етап (основний, практичний)

Відбувається виконання проекту учнями: збір матеріалу, ознайомлення з навчальною інформацією, виконання тренувальних вправ, проектування макета опрацювання і коригування зібраної інформації. На цьому етапі учні звертаються до довідників, словників, вчителя для одержання додаткової інформації. Завершується узагальненням зібраної інформації, підготовкою і оформленням проектного продукту, який обов'язково повинен бути матеріальним.

III (презентування результатів проекту)

Учні розповідають про свою роботу в проекті, демонструють кінцевий продукт, захищають ідею, зміст, відповідають на запитання опонентів. Може здійснюватися в таких та інших формах:

- постер (плакат);
- щоденник, буклет, брошура;
- е-презентація;
- публікація, фото- або відеозвіт на сайті школи;
- видання книжки, стіннівки;

- свято, концерт, вистава;
- оформлення альбому або фотоальбому;
- створення відеоролика;
- колективний колаж;
- листівка;
- виставка малюнків;
- колективне панно;
- стаття;
- реклама;
- збірка власних творів або тематична збірка;
- екскурсія, тематична міні-збірка;
- вдале проходження веб-квесту тощо.

IV етап (узагальнювальний)

На цьому етапі вчитель та учні (учасники проекту) аналізують виконану роботу, виявляють її переваги та недоліки, оцінюють свою участь у проекті, складають плани на майбутнє.

Застосування проектної технології в початковій школі має особливості, що зумовлені віком учнів:

- посиленість проектних завдань;
- щільний педагогічний супровід проектної діяльності (ретельне роз'яснення і консультування дітей на всіх етапах), з огляду на недостатність практичного і наукового досвіду школярів;
- пріоритет короткотривалих та середньотривалих проектів;
- III і IV етапи роботи можуть бути об'єднані в один.

ПРОЕКТ «САД ДОБРА»

Цільова аудиторія: учні 1 класу.

Мета: пробудити в дітях відчуття громадянської відповідальності на рівні первинного суспільства – родини, власної важливості в сім'ї, викликати і закріпити почуття радості від виконання доручень, допомоги рідним; розширити уявлення про українську народну традицію взаємодопомоги в родині, громаді.

Вид проекту: а) за провідною діяльністю: практико-орієнтований; б) за кількістю учасників: індивідуально-колективний.

Термін виконання: 1 місяць.

Проблема: Молодший шкільний вік – сензитивний період для формування самодисципліни особистості, засвоєння норм поведінки, відповідальності у виконанні суспільних обов'язків. Громадянське виховання тісно пов'язане з патріотичними почуттями, які в 6-7 років плекаються через любов до своєї родини, її традицій. Девальвація духовних цінностей, яка спостерігається в сучасному суспільстві, потребує звернутися до першовитоків української культури, світоглядно-духовні корені якої полягають у повазі до родини, роду, предків і праці, отже, є потреба прилучення дітей до родинних цінностей, моральності, прищеплення любові до праці.

Завдання: колективно створити «сад добра» в результаті «вирощення» «дерев добра» кожної родини у процесі виконання дитиною «добрих справ», допомоги кожному члену родини.

Очікувані результати: активація особистісного

прагнення кожної дитини бути корисною для суспільства через родину, наочне (за допомогою моделі «сад добра») переконання учнів у тому, що загальне благо суспільства залежить від внеску кожного його члена.

Програма:

I. Підготовчий етап (останній тиждень березня):

1. Звернення до батьків вихованців. Перед виконанням проекту необхідно заручитися підтримкою батьків учнів. Їхнє сприяння полягатиме в тому, що вони будуть підказувати дітям, які їхні вчинки будуть важливими і корисними для сім'ї, висловлювати схвалення і подяку за надану допомогу, у фіксації досягнень (внесення інформації про справу до електронної бази on-line сервісу Padlet або виготовлення каркасу майбутнього родинного «дерева добра», записі доброї справи та її дати на «листку дерева»). Важливо, аби батьки усвідомлювали необхідність серйозного доброзичливого ставлення до ініціатив дітей.

Орієнтовний зразок: *Шановні батьки, звичайно, ми зацікавлені в тому, щоб наші діти росли чуйними і працьовитими. Щоб досягти цього, я пропоную їм «виростити» власні «дерева добра», «листочки» з яких символізуватимуть добрі справи, які діти виконали вдома. Але без вашої допомоги нічого не вийде. Тому я прошу вас всіляко підтримувати їх та допомагати долучати листочки до їхніх «дерев».*

2. Мотивація дітей до проектної діяльності. У процесі бесіди вчитель повинен пояснити вихованцям, що кожна дитина вже зараз може бути важливою для своєї країни, оскільки є потужною силою у своїй родині. Вчитель пропонує дітям уявити себе садівниками і «виростити» добрими справами в родині власне «дерево добра» для

спільного «саду добра» класу.

Слід наголосити, що запропонована проектна діяльність не є змагальною: чим більше добрих справ зробить кожна дитина у своїй родині, тим «пишніше зазеленіє сад усього класу».

Вчитель повідомляє дітям, що весна – пора розквіту природи, коли українці починали садові і городньо-польові роботи, пов'язані з оранкою, сінням. Отже, це найбільш вдалий час для початку роботи над створенням «саду добра».

Орієнтовний зразок: *Діти, прийшла весна, а отже, - час висаджувати дерева. Я пропоную вам виростити не прості дерева, а «дерева добра». Їхні «листочки» символізуватимуть добрі справи, які ви виконали вдома: полили квіти, прогулялися з домашнім улюбленцем, прибрали в кімнаті і т. ін. Вам треба буде за допомогою ваших батьків долучити новий листочок до вашого «дерева добра». Пам'ятайте, це не змагання, бо чим більше буде вами зроблено добрих справ, тим пишніше зазеленіє «сад добра» нашого класу.*

3. *Ознайомлення дітей із планом роботи.* Учням пропонується виконувати родинні доручення (доглядати за кімнатними рослинами, допомагати по господарству, доглядати за молодшими членами родини, відвідувати магазин, готувати подарунки членам родини тощо), кожне з яких – уявний листочок на родинному «дереві добра».

Виконавши добру справу, дитина має право відвітуватися про це, попросивши батьків долучити новий листочок на своєму «дереві» із вказівкою на ньому дати і самої справи.

II. Практичний етап (квітень – перший тиждень

травня):

1. *Дослідницький крок (початок квітня):* діти мають опитати кожного члена родини, чим вона може бути їм корисною, якої допомоги потребують.

Рекомендується зорієнтувати дітей, як це краще зробити: «Опитування починай так: *«Мамо (тато), я би міг багато зробити для нашої родини. Я хочу бути корисним для неї. Яка моя допомога необхідна Тобі?»*. При цьому вчитель повідомляє, що раніше в Україні до батьків традиційно зверталися на «Ви», демонструючи особливу повагу до них.

Результати опитувань діти відображають символами (малюють самостійно або наклеюють символічні зображення на аркуші формату А 2, вирізані з картинок). Наприклад, «віник» може символізувати необхідну допомогу з прибирання, «тарілка» – миття посуду, «вазон з квіткою» – поливання квітів, «куб, перев'язаний стрічкою» – подарунок тощо).

Наприкінці виконання кроку слід провести обмін колективний інформацією, аби розширити перелік можливих «добрих справ», які діти можуть зробити вдома.

2. *Крок «Листочки на гілках» (другий тиждень квітня – початок травня):* діти намагаються зробити якомога більше корисних справ для членів своєї родини і прозвітуватися про це на своєму «дереві добра» (в інтернеті або за допомогою моделі дерева).

III. Презентація результатів:

Відбувається 15 травня – у Міжнародний день сімей.

Варіант презентування А (інноваційний): презентація «дерев, вирощених для спільного саду добра» за допомогою інтернетного on-line сервісу Padlet (дозволяє розміщувати

зображення, відео на електронній стіні, надає можливості колективного доступу до інформації). Розповідь учнів про власні добрі справи в родині. Цей варіант є пріоритетним, оскільки кожен учень класу буде бачити успіхи інших і власний внесок у загальну справу, що матиме стимулювальний ефект упродовж усього практичного етапу.

Алгоритм роботи з on-line сервісом Padlet і варіанти оформлення профілю дитини (або дітей класу) на електронній стіні в інтернеті представлені в Додатках А і В цього посібника.

Варіант презентування Б (традиційний): презентація кожною дитиною свого «дерева добра» (аплікація, малюнок на ватмані, проволочений макет дерева Зтощо) і розповідь про власні добрі справи, зроблені для родини упродовж підготовки проекту.

IV. Рефлексивний етап:

Діти діляться відчуттями, що виникали в них під час виконання доручень у сім'ї. Батьки дякують їм за допомогу і пригощають фруктами, які символізують плоди вирощеного «саду добра».

Учні доходять висновку: Як міцніла родина із кожною доброю справою дитини, як краса «саду добра» зростала від краси кожного «дерева добра», так і краса і сила всієї України зростатиме від внеску кожного українця в її благоустрій.

ПРОЕКТ «ЯКЕ КОРИННЯ – ТАКЕ І НАСІННЯ»

Цільова аудиторія: учні 2 класу.

Мета: організувати ознайомлення дітей із українською народною ігровою культурою з метою привернення уваги до рідних джерел, виховання на цій основі патріотизму, почуттів радості від міжпоколінного спілкування; формувати в школярів потребу в альтернативному дозвіллі на свіжому повітрі; формувати елементарні вміння дослідницької та комунікативної діяльності.

Завдання:

- дослідити лічилки та народні рухливі ігри членів старшого покоління роду, в які вони гралися в дитинстві;
- презентувати їх у класі і навчити інших дітей грати в них;
- популяризувати дитячі рухливі народні ігри.

Вид проекту: а) за провідною діяльністю: дослідницький, практико-орієнтований; б) за кількістю учасників: індивідуально-колективний.

Термін виконання: упродовж навчального року.

Проблема: Унаслідок різних причин батьки сьогодні мало приділяють уваги дітям, живому спілкуванню з ними, що призводить до послаблення міжпоколінного зв'язку, віддалення дітей від батьків, і, як наслідок, – проблему віртуальної залежності школярів. Занурення дітлахів до віртуальної реальності здатне затьмарити життєві пріоритети, підмінити духовні цінності, спричинити

захворювання психічного і фізичного характеру, підсилені малорухливістю дитини, яка весь час перебуває за комп'ютером або з мобільним телефоном, недостатнім перебуванням на свіжому повітрі.

Складним завданням світу дорослих є пошук альтернативи комп'ютерно-ігровому дозвіллю дітей. З огляду на те, що гра як провідна діяльність у попередній віковий період ще лишається досить актуальною для другокласника, одним із способів профілактики комп'ютерної залежності є залучення до народних ігор на свіжому повітрі. Дослідження школярами ігор, у які гралися колись старші члени роду, сприятиме зацікавленню українським фольклором, а їх розучування дозволить оцінити переваги активного дозвілля.

Очікувані результати: розширення арсеналу українських народних рухливих ігор і їх місця в дозвіллі дітей, популяризування дітьми рідної культури; створення «Відеоскарбнички народних рухливих ігор».

Програма:

I. Підготовчий етап (початок вересня)

1. Мотивація учнів до проектної діяльності. Вчитель привертає дітей до того факту, що їхні батьки теж колись були маленькими і любили гратися в ігри; повідомляє, що тоді ще не було комп'ютерів, мобільних телефонів і діти гралися на вулиці, на свіжому повітрі, тому росли здоровими. Раніше всі важливі народні знання, народна мудрість, традиції випробувана віками, передавалася з вуст до вуст: від батьків – їхнім дітям у кожній родині. Ігри і розваги – також. Всі народні знання – це важливий спадок від предків і наше завдання зберегти його для наступних поколінь. Учитель пропонує дітям побути «дослідниками» і

дізнатися в батьків про ігри їхнього дитинства, навчити однокласників гратися в ці ігри – для цього колективно створити «Відеоскарбничку українських народних рухливих ігор».

2. *Ознайомлення дітей із планом роботи.* На цьому кроці вчитель пояснює дітям, в якому порядку організувати проектну діяльність, пропонує учням анкету із запитаннями і пропусками для відповідей, яку слід буде заповнити у процесі опитування батьків. (Орієнтовний зразок анкети розміщено в Додатку С.)

II. Практичний етап (вересень – березень):

1. *Збір інформації про народні ігри.* Діти опитують батьків і вносять відомості до анкети.

2. *Взаємоознайомлення із зібраними іграми дітей класу.* Під час перерв, екскурсій у природу, перебування в групі продовженого діти навчають інших учнів класу грати у гру, записану з вуст батьків.

3. *Відеофіксація ігор.* Гра фіксується на відео (за допомогою дорослих): кожна дитина розповідає правила гри, решта – грають у неї.

4. *Підготовка «Відеоскарбнички народних ігор» (до 7 квітня).* Разом із дорослими діти готують сторінки для відеопрезентації (комп'ютерна програма PowerPoint).

5. *Популяризація ігор (до кінця року).* Діти продовжують грати в розучені народні рухливі ігри на екскурсіях, під час перебування у групі продовженого дня, в малорухливі – на перервах.

III. Презентація результатів (7 квітня):

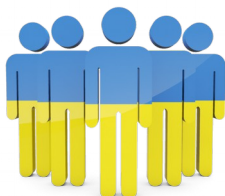
7 квітня – у Всесвітній день здоров'я – відбувається презентація «Відеоскарбнички народних рухливих ігор» із подальшим даруванням її учням перших класів.

IV. Рефлексивний етап (7 квітня):

Відгуки дітей про відчуття, які виникли в них у процесі участі в іграх і під час дарування зібраного матеріалу молодшим членам шкільного колективу.

Діти доходять висновку: Те, що створено народом, треба вивчати і берегти, воно може бути корисним у сучасному світі. Рухливі ігри на свіжому повітрі приносять задоволення і є корисними для здоров'я.

ПРОЕКТ «От тобі й МИ! – Оце так Я!»

Цільова аудиторія: учні 3 класу.

Мета: розширити уявлення дітей про здобутки України на світовому рівні в різних галузях науки, культури, спорту, виховувати гордість за Батьківщину; формувати усвідомлення того, що кроки, які учні роблять уже сьогодні у своєму розвитку, здатні принести користь країні в майбутньому; стимулювати прагнення до самовдосконалення; викликати і закріпити почуття радості, гордості за власні досягнення та успіхи однокласників.

Вид проекту: а) за метою і характером проектної діяльності: дослідницький; б) за кількістю учасників: груповий.

Термін виконання: 1 місяць.

Проблема: Громадянська свідомість і активність безпосередньо пов'язані з оцінкою особистістю власних можливостей і вірою в успіх, із розумінням значущості своєї діяльності, досягнень для спільноти. Тому, з метою виховання цих якостей, важливо якомога раніше сформувати в школяра усвідомлення своєї суспільної спроможності, стимулювати прагнення до самовдосконалення в привабливих для нього сферах у процесі ознайомлення з досягненнями видатних українців.

Завдання:

- дослідити інформацію про видатні досягнення славетних українців за допомогою інтернет-джерел та друкованих видань;
- підготувати довідник (альбом або буклет)

«Досягнення українців у ...» за напрямками;

- дізнатися про досягнення однокласників і розповісти їм про власні;

- оформити в класі стенд досягнень учнів «От тобі й МИ! – Оце так Я!»

Очікувані результати: розширення уявлень дітей про українські досягнення у світі; усвідомлення ними власного потенціалу для розвитку країни в майбутньому.

Програма:

1. Підготовчий етап (1 день)

1. Мотивація дітей до проектної діяльності. У процесі опанування навчального предмету «Я у світі» діти поступово дізнаються про різноманітні ресурси, якими володіє Україна, колорит її культури і природи. Вчитель повідомляє, що велике значення для процвітання країни мають люди, які в ній живуть і прославляють добрими справами, винаходами, перемогами, творчими здобутками. Наголошує, що такими людьми може стати будь-хто з дітей класу. Зазначає, що кожен з громадян країни є унікальним і має свої обдарування, і багато хто з учнів класу має вже перші досягнення у розкритті своїх здібностей і талантів. Педагог пропонує дітям дізнатися більше про досягнення славетних українців і учнів класу, створити довідники і дошку досягнень (орієнтуючи дітей, учитель може скористатися Додатком D).

2. Об'єднання дітей у групи за інтересами. Ураховуючи контингент учнів класу, їхні вподобання, вчитель обирає напрямки дослідницьких груп, у які пропонує об'єднатися дітям (наприклад: «Науковці», «Спортсмени», «Художники», «Музиканти», «Письменники», «Умільці» та ін.).

3. *Роз'яснення дітям плану проектної діяльності. Визначення термінів виконання.*

II. Практичний етап (1 місяць)

1. *Збір інформації про видатних людей (2 тижні).*

Учитель зорієнтовує дітей в персоналіях, рекомендує джерела – літературні та електронні, якими учні можуть скористатися у процесі підготовки. Він звертає увагу учнів на аспекти, які бажано розмістити в довіднику про відому людину: 1) фотографія; 2) прізвище, ім'я, по-батькові; 3) місце народження; 4) його досягнення, значення для України; 5) цікава історія з життя (дитинства); 6) цитата відомого українця (може бути).

Наприкінці етапу діти обмінюються отриманою інформацією всередині груп.

2. *Підготовка довідника (1 тиждень).* Всередині групи між дітьми розподіляються завдання: друк тексту, підготовка фотокартки, дизайн (формат) довідника, художнє оформлення, презентант (той, хто буде представляти довідник класові) тощо. Кожна група дітей готує свій довідник.

3. *Інтерв'ю (1 тиждень).* У групі відбувається інтерв'ювання учнів один одним щодо досягнень у сфері зацікавлень або запланованих перспектив, збір нагород (грамот, дипломів, медалей, фотографій участі в конкурсах, олімпіадах, змаганнях).

III. Презентація результатів

День, обраний для презентації результатів проекту, може бути оголошений учителем традиційним *День талантів учнів класу.*

Учні кожної групи презентують колективно підготовлені довідники, розповідають про видатних

українців і досягнення та захоплення своїх однокласників, вітають їх оплесками. Медалі, грамоти та інші свідчення учнівських досягнень розміщують на задалегідь підготовленому стенді «От тобі й МИ! – Оце так Я!»

IV. Рефлексивний етап

Учні діляться відчуттями, дякують один одному за співпрацю. Діти доходять висновку: Досягнення однієї людини в колективі або країні може стати важливим для всіх. Треба прагнути розвиватися самим (ставити цілі і їх досягати), допомагати розвиватися іншим.

ПРОЕКТ «ЩО ПОСІЄМ – ТЕ Й ПОЖНЕМ»

Цільова аудиторія: учні 4 класу.

Мета: пробудити в дітях відчуття особистісної важливості для українського суспільства; виховувати альтруїзм, почуття радості від участі в соціально значущій діяльності.

Вид проекту: а) за метою і характером проектною діяльності: практико-орієнтований; б) за змістом: соціальний; в) за кількістю учасників: індивідуальний.

Термін виконання: 2,5 місяці (*кінець вересня – початок грудня*).

Проблема: Формування громадянської небайдужості, особистісної потреби в суспільно корисній діяльності можливі виключно в умовах залучення до цієї діяльності. Тому школярів слід мотивувати до посильних і цікавих для них справ, які викликать задоволення від власної суспільної значущості. Альтруїстична волонтерська діяльність здатна сприяти чуйності, емпатії та інших душевних якостей, цінних для громадянина.

Завдання: отримати позитивний досвід в обраній громадській діяльності.

Очікувані результати: активація особистісного прагнення кожної дитини бути корисною для суспільства у процесі набуття досвіду волонтерської діяльності.

Програма:

I. Підготовчий етап (*останній тиждень вересня*)

1. Мотивація дітей до проектною діяльності.

Учитель інформує дітей про волонтерську діяльність як високу справу, до якої повинен бути готовий кожен громадянин України. Повідомляє, чим суспільство завдячує

волонтерам і що для того, хто хоче бути корисним, завжди знайдеться справа. Адже любити Україну, бути патріотом – це, в першу чергу, щось робити корисне для неї та інших українців. Учитель наводить приклади добрих справ, які є посильними для дітей – допомога в бібліотеці з «лікування» книжок; «репетиторство» (заняття з першокласниками); піклування про пташок; озеленення класного приміщення; читання казок дошкільнятам; прибирання шкільної території; виготовлення настільних ігор; організація дозвілля першокласників на перервах та ін.

2. Вибір дітьми волонтерської діяльності.

Учитель пропонує дітям уважно придивитися навколо і подумати, які корисні волонтерські справи вони б могли представити на «Ярмарку благодій» на «продаж», аби залучити собі на допомогу інших однокласників. Важливо дати дітям ініціативу і вибір справи, яка їм буде до душі.

II. Практичний етап (жовтень – початок грудня)

Діти беруть участь в обраній ними волонтерській діяльності.

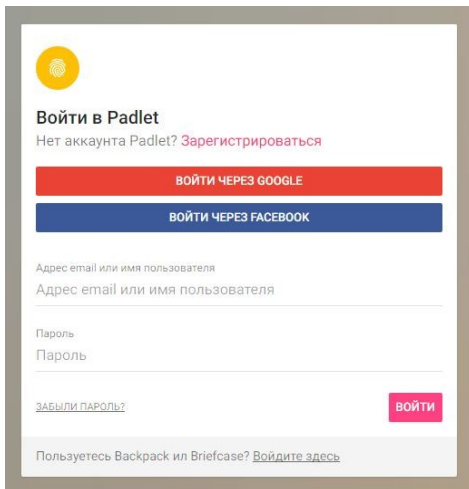
III. Презентація результатів (5 грудня). Рефлексивний етап

Школярі готують репортаж-звіт для сайту школи про свою волонтерську діяльність до 5 грудня – Міжнародного дня волонтерів. До нього долучають фотоматеріали і враження, ставлять нові цілі. Діти доходять висновку: Бути корисним суспільству і допомагати іншим – приємно і важливо – це і є вияв справжньої любові до України.

ДОДАТКИ

Додаток А. Алгоритм роботи з on-line сервісом Padlet (проект «Сад добра»)

1. Зареєструватися на сайті Padlet. Для зручності це можна зробити через акаунт Google.

Войти в Padlet

Нет аккаунта Padlet? [Зарегистрироваться](#)

ВОЙТИ ЧЕРЕЗ GOOGLE

ВОЙТИ ЧЕРЕЗ FACEBOOK

Адрес email или имя пользователя

Адрес email или имя пользователя

Пароль

Пароль

[ЗАБЫЛИ ПАРОЛЬ?](#) **ВОЙТИ**

Пользуетесь Backrack или Briefcase? [Войдите здесь](#)

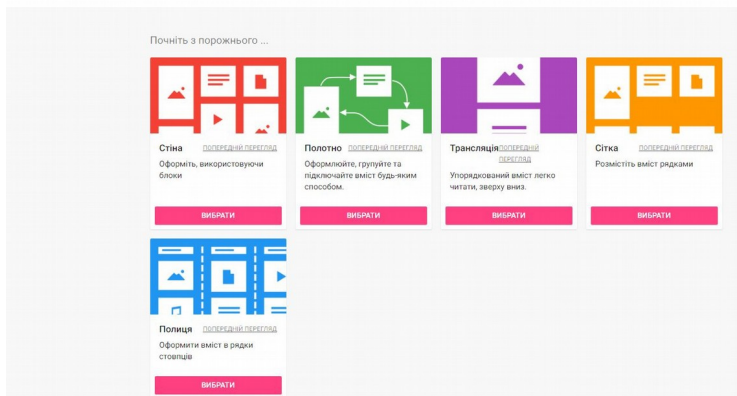
2. Увійти в акаунт, натиснути кнопку «Створити Padlet».

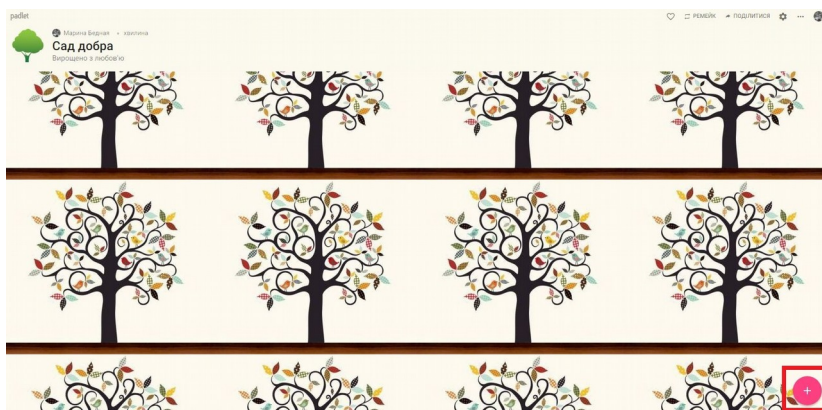
3. Обрати макет «стіни», від якого залежить розміщення записів на ній та можливість їх переміщувати.

Створити padlet

4. У вікні налаштувань увести назву «стіни» (наприклад, «Сад добра»), її опис, обрати шпалери та невелике символічне зображення (це, наприклад, може бути деревце або плід дерева). Є можливість налаштування опублікування записів та їх коментування.

5. Для того, щоб іншим користувачам було простіше знайти цю «стіну», необхідно ввести теги у відповідні поля.

Зображення

Символізуй ідею цього padlet.

[БІЛЬШЕ](#)

Триває опублікування

Означування
Відобразити ім'я автора над кожним постом.

Нова позиція публікації
Виберіть місце появи нових публікацій. **ПЕРШИЙ** **ОСТАННЄ**

Collaboration

Коментарі
Дозволити користувачам коментувати пости.

Reactions
Grade, star, upvote, or like posts.

Теги

Зробіть так, щоб запис було легше знайти.

[Tag #1](#) [Tag #2](#) [Tag #3](#)

6. Налаштувати приватність «стіни» (перехід через кнопку «далі»).

НАЗАД
Люди та конфіденційність
ДАЛІ

Зараз саме час переглянути налаштування приватності та запросити людей.

Зробіть цей паплет публічним чи приватним за Вашим бажанням. Додайте учасників та надайте їм спеціальні повноваження. Повертайтеся до цього меню у будь-який час за допомогою кнопки ПОДІЛИТИСЯ.

Приватність
що це за опції?

Приватно

Захищений паролем

Тасмниця

Публічний

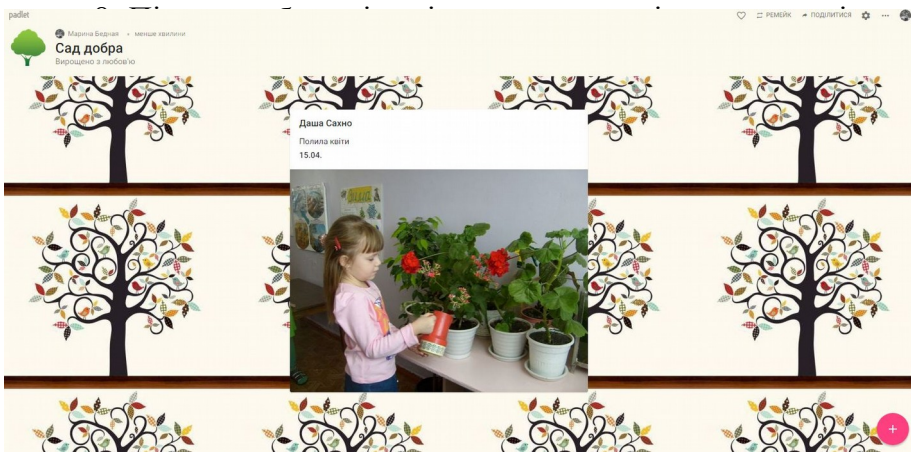
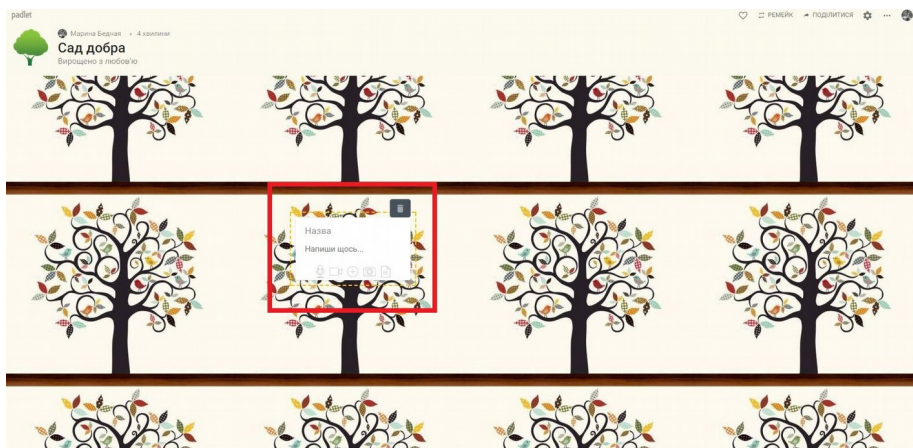
Будь-хто з посиланням або QR-кодом може отримати доступ до запису. Він не буде відображатися в пошуку Google або зонах загального користування Padlet.

Доступні
Можеш писати ▼

Додати учасників

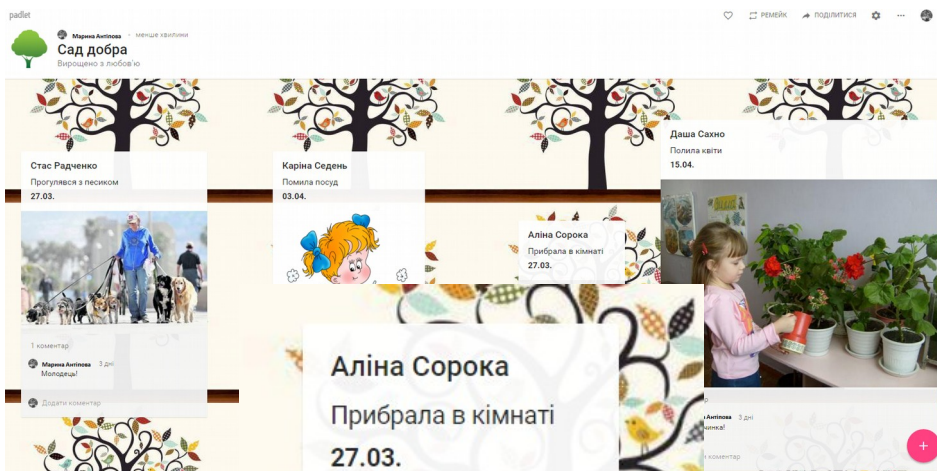
Введіть адресу електронної пошти або ім'я

7. Наповнити «стіну» інформацією (записами про «добрі» справи дітей): натиснути кнопку «Далі», після чого клацнути знак «+» у нижньому правому куті. Дати назву новому запису, ввести текст, додати (за бажанням) фото чи відеофайл. Кожен запис зберігається автоматично. За потреби їх можна редагувати в будь-який час.

Додаток В. Варіанти оформлення профілю дитини (або дітей класу) на електронній «стіні» (проект «Сад добра»)

1.

2.

3.

Стас Радченко
Прогулявся з песиком
27.03.

1 коментар

 Марина Антіпова 3 дні
Молодець!

 Додати коментар

4.

Каріна Седень
Помила посуд
03.04.

1 коментар

 Марина Антіпова 3 дні
Так тримати!

 Додати коментар

5.

1 коментар

 Марина Антіпова 3 дні
Молодчинка!

 Додати коментар

Додаток С. Зразок анкети для батьків (проект «Яке коріння, таке і насіння»)

АНКЕТА

1. Ім'я та прізвище члена родини, роль у сім'ї.
2. Які назви ігор, у які грався(-лася) в дитинстві?
3. Яка назва улюбленої гри?
4. Скільки гравців беруть участь у ній?
5. Які правила гри?
6. Як визначалися переможці гри?
7. Яку лічилку використовували до гри?

Додаток D. Додаткова інформація про світові досягнення українців (проект «От тобі й МИ! – Оце так Я!»)

Наукові відкриття українців

Доведення можливості протичумного щеплення

Визнаний в усьому світі відомий український лікар та вчений **Данило Самойлович**, родом із с. Янівка (нині Іванівка) на Чернігівщині, був фундатором першого в Україні наукового медичного товариства і військовим лікарем в російсько-турецькій війні. Д. Самойлович першим у світі встановив, як передається хвороба чума. Перший у світі в кінці XVIII ст. довів можливість протичумного щеплення.

Перша пересадка нирки

Юрій Вороний здійснив першу у світі пересадку нирки 1823 року. Надзвичайно важливо, що в клінічних умовах Ю. Вороний довів, що «нирки свіжих трупів можуть оживати і функціонувати у разі пересадки іншій людині». У більшості країн світу клінічні пересадки нирок почали робити тільки в 50-60-ті роки XX століття.

Газова лампа

Лампа на основі згорання газу була створена львівськими аптекарями *Ігнатієм Лукасевичем і Яном Зехом* 1853 року. Одночасно з лампою був винайдений і новий спосіб отримання газу шляхом дистиляції й очищення нафти.

Лікувальні властивості рослини горицвіту

У російській народній медицині адоніс весняний застосовувався з XVI століття для лікування серцевих хвороб, судом, істерії, хвороб нирок. У наукову медицину цю рослину ввів у середині XIX століття етнограф, історик, медик із Чернігівщини *Стенан Ніс*, який вказав в своїй статті «Про народній медицині южнорусов» на високу ефективність горицвіту при хворобах серця. Проведені поглиблені дослідження горицвіту весняного дозволили впровадити цю рослину в широку лікувальну практику. Для виготовлення фармацевтичних препаратів використовують всю надземну частину горицвіту, зібрану під час цвітіння і плодоношення.

Електричний трамвай

На початку 1870-х років полтавчанин *Федір Піроцький* розробив технологію передачі електроенергії через залізний дріт. 1880 року вчений подав проект застосування електрики для «руху залізничних потягів з подачею струму». Через рік у Берліні поїхав перший трамвай, вироблений компанією Siemens за схемою українця.

Рентген

Українець *Іван Пулюй* 1881 року (за 14 років до німця Вільгельма Рентгена) сконструював трубку, яка згодом стала прообразом сучасних рентгенівських апаратів. Він

набагато глибше, ніж Рентген, проаналізував природу і механізми виникнення променів, а також на прикладах продемонстрував їх суть. Саме І. Пуллой першим у світі зробив рентгенівський знімок людського скелета.

Кінескоп

Йосип Тимченко – людина, яка за два роки до відкриття кінематографії братами Люм'єр, спільно із фізиком Миколою Любомировим, розробила стрибковий механізм «равлик». Його принцип дії був покладений в основу створення кінескопа. 1893 року в Одесі було показано два фільми, зняті за допомогою першого кінескопа.

Вакцини проти чуми та холери

Володимир Хавкін створив перші в історії вакцини проти чуми та холери. Він працював у лабораторії Мечникова спочатку в Одесі, а пізніше – в Парижі.

У Франції В. Хавкін винайшов протихолерну вакцину. Після відмови застосовувати протихолерну вакцинацію в ряді країн Європи, вчений 1896 року працював в Індії, де створив першу у світі вакцину проти чуми. Експерименти з винайденими вакцинами В. Хавкін найчастіше проводив на своєму організмі. В Індії було вакциновано близько 4 млн. людей. Видатний учений був призначений головним бактеріологом країни та директором Бомбейської протичумної лабораторії. Пізніше вона була перетворена на інститут В. Хавкіна.

Гелікоптер

Винахідником гелікоптеру є київський авіаконструктор, який емігрував до США, *Ігор Сікорський*. 1930 року він запатентував проект машин із двома пропелерами – горизонтальним (на даху) і вертикальним

(на хвості). 13.05.1940 р. конструктор уперше підняв свою машину у вільний політ. Поступово фірма Сікорського перетворилася на потужний концерн, який щороку випускає сотні гвинтокрилів цивільного і військового призначення. Понад півстоліття всі президенти США користуються послугами гелікоптерів І. Сікорського.

Вчення про ноосферу і заснування біохімії

Володимир Вернадський – філософ українського походження, природознавець, мислитель, науковець, усе життя працював Вернадський над проблемами радіогеології. Він став творцем нового наукового напрямку, який пізніше переріс у самостійну науку – біохімію.

В. Вернадський у І половині ХХ сторіччя створив учення про ноосферу (від грец. νόος – розум і σφαῖρα – куля, тобто сфера розуму), в основу якого поклав ідею про гармонійне входження людини та її господарської діяльності у біогенний колообіг речовин.

Ракетний двигун і перший супутник Землі

Уродженець м. Житомира **Сергій Корольов** є конструктором радянської ракетно-космічної техніки і засновником практичної космонавтики. 1957 року С. Корольов запустив на навколосеземну орбіту перший у світовій історії штучний супутник Землі і космічний корабель. Британське видання «Гардіан» назвало його «мізками космічного».

Компакт-диск

Прообраз компакт-диску в кінці 1960-х рр. винайшов аспірант Київського інституту кібернетики **В'ячеслав Петров**. Тоді розробка носила науковий характер і не мала нічого спільного з музикою. Оптичний диск був створений для супер-ЕОМ.

Протитромбічні протези серцевих клапанів, апарати штучного кровообігу

Хірург *Микола Амосов* – один із основоположників легеневої й серцевої хірургії в Україні та СРСР, біокібернетик і письменник, що багато років жив і працював у Києві з 1956 року, уперше в світі запровадив, протезування мітрального клапана серця.

Лазерне зварювання м'яких тканин та зварювання в космосі

Борис Патон – став першовідкривачем у галузі електрозварювання, є одним із розробників методу електрозварювання м'яких тканин. Є автором 720 винаходів (500 іноземних патентів). Після операції на сегні в 1995 році дізнавшись, що кістку різали механічною пилкою, зібрав команду, яка взялася за розробку лазерних методик. Саме завдяки розробкам Б. Патона був проведений перший експеримент зварювання в космосі. Вчений зробив величезний внесок у розробку ракети Н1, яка призначалася для освоєння Місяця.

Годинник-глюкометр для діабетиків

Учений із Закарпаття *Петро Бобонич* у 2006 році винайшов глюкометр у вигляді наручного годинника. З його допомогою діабетики можуть дізнаватися рівень цукру в крові в будь-який момент. Для цього не потрібно здавати кров.

Безкровний аналіз крові

Харківський учений *Анаторій Малихін* 2006 року придумав, як зробити аналіз крові безкровним. Він створив прилад, п'ять датчиків якого прикріплюються на певні ділянки тіла людини. Після цього на екран комп'ютера виводиться 131 показник здоров'я. Прилад активно використовують медики в Китаї, Саудівській Аравії,

Німеччині, Єгипті, Мексиці.

Вміння комп'ютера розпізнавати обличчя

Киянину *Єгору Анчішкіну* в 2007 році було 26 років, коли він зацікавився проблемою розпізнання відео- та фотоінформації. Разом із колегами він створив фірму, яка поставила собі за мету навчити комп'ютер розпізнавати людські обличчя і досягла її. Але фантастична технологія вже не належить Україні. Інтернет-гігант Google 2012 року викупив усіх, хто розробляв перспективну технологію.

Вітряк «на балкон»

Унікальний вітрогенератор у 2008 році був винайдений українцем *Олексієм Онінком*. Агрегат може почати роботу навіть при швидкості вітру менше 1 м/с, тоді як іншим подібним приладам потрібно 2,5-3 м/с. Пристрій чудово підходить для українського клімату, його можна поставити просто на балконі та ощадити на електроенергії. Вартість українського вітряка, порівняно з традиційними, втричі менша.

Винахід уже замовили кілька іноземних країн. Віцепрем'єри з Узбекистану та Казахстану надали офіційні листи з проханням поставити їм 10 тис. таких вітряків, також уже замовлено десятки тисяч вітряків для Арабських Еміратів. Ця розробка отримала відзнаку «Зелений Оскар».

Пневмоавтомобіль (працює на повітрі)

У 2009 році 48-річний харків'янин *Олег Збарський* створив автомобіль, що працює на стисненому повітрі. Хоча така екомашина і їздить зі швидкістю 40 км/год, однак не виробляє шкідливих викидів і дозволяє їздити абсолютно безкоштовно.

О. Збарський переобладнав свої старенькі «Жигулі» і тепер авто «харчується» виключно стиснутим повітрям.

Відповідно, замість вуглекислого газу вивільняється кисень.

Екопаливо з тирси

Енергетичне диво продемонстрував інженер зі Славутича *Володимир Мельников* у 2015 році. Він сконструював машину, яка перетворює відходи деревини в паливні брикети.

Піч під надвисоким тиском розігріває тирсу до 300 градусів, внаслідок чого утворюється рослинний клей. Далі працює прес, який стискає масу з силою 200 тонн на квадратний сантиметр. У результаті виходить паливний брикет, схожий на антрацит.

Екологічні батарейки

Група українських фахівців розробила і запатентувала інноваційні батарейки, які складаються з нейтральних для довкілля хімічних сполук, що легко утилізуються.

Головними перевагами української розробки є швидкий час заряду пристрою (5-8 секунд), велика кількість циклів перезарядки (не менше 500 тисяч разів) та відсутність проблем з утилізацією.

Поки що вони призначені для пристроїв, що споживають малу кількість енергії – годинники, комп'ютерні мишки, клавіатури, пульти та інше. Розробники обіцяють, що в майбутньому такі батарейки працюватимуть близько 240 діб.

Опріснення морської води

Леонард Смирнов, професор Одеської державної академії холоду, у 2010 році розробив технологію опріснення морської води, що робить її придатною навіть для пиття.

Заморожена особливим чином вода з моря

перетворюється на кристали, з поверхні яких видаляються не тільки солі і всі відомі шкідливі домішки, а й дейтерій і тритій – важкі ізотопи водню, що пригноблювальним чином діють на ДНК, гени і нервову систему людини.

Винаходом одесита зацікавився іноземний інвестор, який збирається використовувати технологію в Африці та Південній Америці.

«Приборкувач» ураганів

Віктор Бернацький із Рівненщини 2012 року винайшов пристрій, який зменшує енергію урагану, змушуючи потужний вихор знищувати самого себе. Таким чином можна уникнути людських жертв і масштабних руйнувань під час стихійних лих.

Пристрій (система вентиляторів) вловлює потоки сильного вітру і зменшує його силу шляхом протидії зустрічного потоку повітря.

За свій винахід українець отримав нагороду Європейської науково-промислової палати. Винаходом також зацікавилися у Сполучених Штатах.

Їстівний поліетилен

Харків'янин Сергій Тимчук 2012 року допоміг вирішити проблему, над якою працювали багато вчених світової спільноти, – утилізація пакувальних матеріалів. Він 15 років присвятив розробці їстівної плівки для продуктів. Основним матеріалом став кукурудзяний крохмаль.

Це і екологічно чисто, і дозволяє продовжити термін зберігання продуктів. Їсти їх можна не знімаючи плівки, смакових якостей вона не має. Але навіть якщо викинути плівку, то за кілька тижнів від неї не залишиться й сліду.

Рукавичка EnableTalk, яка «говорить»

Чотири українські студенти створили «розумні

рукавички», які перетворюють рухи рук у текст і голос. Рукавички оснащені 15-ма сенсорними датчиками, які відстежують положення рук і передають дані на мобільний пристрій. Винахід допомагає німим людям порозумітися з тими, хто не знає мови жестів.

Рукавички мають сонячні батареї для підтримки акумулятора. Вартість українського пристрою становить 75 доларів. Розробка потрапила в шорт-лист американського журналу Time, як один з найкращих винаходів 2012-го року.

«Костюм супермена»

Український студент *Антон Головаченко* у 2013 році виграв золото на міжнародних змаганнях молодих науковців. Він здобув перемогу завдяки своєму роботизованому «костюму супермена».

Такий екзоскелет збільшує фізичну силу людини за допомогою керованої механіки. Пристрій може допомогти насамперед людям з обмеженими можливостями.

Вимірювач швидкості автомобіля у момент ДТП

Оригінальний пристрій для визначення швидкості автомобіля в момент аварії розробив 2015 року вінницький учений Віталій Огородніков. За словами професора, пристрій обчислює швидкість по залишковій деформації автомобіля. Це набагато точніше, ніж визначати його з гальмівного шляху. Винахід В. Огороднікова зацікавив китайських підприємців, і вони підписали угоду про співпрацю з Вінницьким національним технічним університетом на 100 тис. доларів.

Додаток для VoIP-телефонії – Droid Translator (конкурент Skype і Viber)

Його творцем (2015 рік) є 35-річний киянин

Олександр Коновалов. Цей додаток – аналог уже популярних Skype і Viber. Але, на відміну від них, винахід українця вміє автоматично перекладати голос і текстові повідомлення співрозмовника на будь-яку із 14-ти популярних мов.

Droid Translator – перший у світі VoIP-сервіс з функцією автоматичного синхронного перекладу. У Skype є функція синхронного перекладу, але вона працює як конференц-зв'язок за участю живого перекладача і коштує 3 долари за хвилину.

CD-диск на тисячі років

Вчені Національної академії наук України розробили сапфірові оптичні диски, інформація на яких може зберігатися десятки тисяч років. На диск не впливає ні вологість повітря, ні висока температура (сапфіровий носій витримує більше 2 тисяч градусів за Цельсієм!).

Його діаметр – 80 мм, щільність запису відповідає стандартному диску CD-ROM і на його поверхні записується 210 Мбайт інформації.

Гаджет «Домашній сторож»

Дніпропетровські розробники **Макс Метц і Микола Богун** у 2015 році придумали розумний гаджет для дому, який перетворює житло на керовану систему.

Винахід під назвою Branto – це невелика блискуча куля із вбудованою круговою камерою. Під покриттям «колобка» ховаються динаміки, сенсори руху і функції нічного бачення. До пристрою можна підключатися через Wi-Fi, Bluetooth або інфрачервоний порт.

«Домашній сторож» може вичислити непрошених гостей і сповістити господаря. Куля також допоможе заощадити електрику: кілька натискань на смартфоні

увімкнуть або вимкнуть кондиціонер, освітлення та телевізор.

Рідкий струменевий скальпель

Учені Аерокосмічного інституту й авіауніверситету під керівництвом професора **Віктора Бочарова** створили в 2015 році рідкий струменевий скальпель, який практично не пошкоджує судинної системи під час видалення злоякісних пухлин, а також під час операцій на шлунку й печінці. Цей апарат спеціально розроблений для проведення операцій на внутрішніх органах людини.

Високий тиск під час роботи апарату дозволяє видаляти нем'язові тканини з мінімальною крововтратою. Скальпель не має аналогів на Заході і є інструментом багаторазового використання.

Шов-блискавка

Винахід полтавчанина **Віталія Запеки** здається неймовірним. Відтепер не треба знімати шви перед наступною операцією і потім знову їх накладати на те ж місце – цю проблему вирішує пластикова блискавка, яка клеїться до тіла за допомогою перфорованої плівки на зразок пластирю, щоб шкіра могла дихати в районі кріплення. Неартеріальну кровотечу шов-змійка зупиняє за лічені секунди!

Важливо, що накласти шов може навіть людина без спеціальної підготовки, наприклад, сам постраждалий. Далі людина відправляється до хірурга, який, розстебнувши шов, виконає свою роботу і просто застебне його, щоб рана зрослася рівно і з мінімальними слідами.

Електрокардіограма під час занять спортом

Український кардіолог **Дмитро Федьків** придумав футболку і жіночий спортивний топ зі шшитими датчиками,

які роблять електрокардіограму в реальному часі – поки людина займається спортом. Ці дані потрапляють у мобільний додаток, який їх аналізує і допомагає тренуватися більш ефективно і безпечно для здоров'я. Над проектом учений працював близько восьми років.

Електродерматом, який рятує українських воїнів

Тернополянин *Андрій Ковальчук* – автор унікального винаходу – електродерматому. Цей пристрій підвищує якість і водночас значно здешевлює операції з пересадки шкіри. Нині, коли сотні солдатів із зони АТО потребують термінової допомоги, такі пристрої є у військових шпиталях усюди України. Обладнання настільки точне, що здатне зрізати шкіру завтовшки з волосину – 1/10 міліметра. Такого обладнання не роблять більше ніде у світі.

Відкриття для боротьби з онкозахворюваннями

Ольга Броварець із м. Ніжина на Чернігівщині – наймолодший в Україні доктор фізико-математичних наук. Здобула цей поважний ступінь у 29 років. Її відкриття, зроблене 2016 року, дає надію на цілковите одужання від раку та багатьох інших хвороб, зумовлених мутаціями.

Досягнення українців у світовому спорті

Сергій Бубка (1963, Луганськ) – видатний український легкоатлет, заслужений майстер спорту, кандидат педагогічних наук, «Герой України», 35-разовий світовий рекордсмен, олімпійський чемпіон. Занесений до Книги рекордів Гіннеса за найбільшу кількість світових досягнень у легкоатлетичному спорті. Був першою

людиною у світі, яка стрибнула з жердиною вище 6 м. (м. Париж, 1985 р.). Тричі визнавався найкращим спортсменом світу.

Лілія Подкопаєва (1978 р., Донецьк) – українська спортсменка (спортивна гімнастика). Заслужений майстер

спорту України (1994). Абсолютна чемпіонка світу (1995 р., Японія, Сабае), Європи (1996, Велика Британія, Бірмінгем). Володарка Кубка Європи (1995).

У 1996 році на XXVI Олімпійських іграх в Атланті

посіла перше місце в абсолютній першості і у вільних вправах, друге – на колоді. Володарка 45 золотих, 21 срібної та 14 бронзових медалей.

Віталій Кличко (1961 р.) – український боксер, політик, громадський діяч, меценат, Герой України. 2004 року чемпіон світу за версією WBC. Загалом на професійному ринзі провів 47 боїв, здобув 45 перемог (41 перемога нокаутом, чотири бої виграв за очками) і зазнав двох поразок (внаслідок пориву зв'язок і розтину брови, через що бої було зупинено лікарем).

Володимир Кличко (1976 р.) – український боксер, олімпійський чемпіон з боксу у надважкій ваговій категорії (1996 рік). Чемпіон світу з боксу у важкій ваговій категорії за версіями WBO, IBF, IBO, The Ring, WBA. Загалом на професійному ринзі провів 69 боїв, здобув 64 перемог (54 – нокаутом).

Андрій Шевченко (1976 р., с. Двірківщина, Яготинський район, Київська область) – український футболіст, виступав за київське «Динамо», «Мілан» та лондонське «Челсі». Заслужений майстер спорту України з

2003 р. Нагороджений найвищою державною відзнакою – «Герой України». 2003 р. став першим українцем, який виграв Лігу чемпіонів. Володар «Золотого м'яча» 2004 – призу, який вручають найкращому футболісту Європи.

Найкращий бомбардир національної збірної України в історії. Тричі ставав найкращим бомбардиром Ліги чемпіонів, двічі – чемпіонату Італії. Другий бомбардир за всю історію «Мілану».

Яна Клочкова (1982 р., Сімферополь) – українська плавчиня, чотирикратна олімпійська чемпіонка на дистанціях 200 та 400 метрів, срібна призерка – 800 метрів. На олімпійських іграх в Сіднеї 2000 року встановила світовий рекорд на дистанції 400 м і рекорд Європи на дистанції 200 м комплексним плаванням.

Руслан Олегович Пономарьов (1983 р., Горлівка – український шахіст, гросмейстер, 16-й чемпіон світу з шахів, олімпійський чемпіон.

Безсонова Ганна Володимирівна (1984 р., Київ) – українська гімнастка, абсолютна чемпіонка світу з художньої гімнастики, дворазова бронзова призерка Олімпійських ігор.

Українці-переможці Олімпіад:

Біатлон: **Олена Підгрушна, Валентина і Віта Семеренко, Юлія Джима.**

Бокс: **Володимир Кличко, Василь Ломаченко, Олександр Усик.**

Боротьба: **Ельбрус Тедєєв, Вячеслав Олійник, Ірина Миккульчин-Мерлени.**

Важка атлетика: **Олексій Торохтій, Наталія Скакун, Тимур Таймазов.**

Вітрильний спорт: **Ігор Матвієнко, Євген**

Браславець.

Гребля: **Яна Дементьєва, Юрій Чебан, Катерина Тараченко, Інна Осипенко-Радомська, Наталія Довгоцько, Анастасія Коженкова.**

Легка атлетика: **Інеса Кравець, Наталія Добринська.**

Плавання: **Яна Клочкова.**

Спортивна гімнастика: **Олег Верняєв, Валерій Гончаров, Рустам Шарипов.**

Стрільба з лука: **Віктор Рубан.**

Стрільковий спорт: **Артур Айвазян, Олександр Петрив, Микола Мильчев, Костевич Олена.**

Стрибки на батуті: **Юрій Нікітін.**

Фехтування: **Яна Шемякіна, Олена Хомрова, Ольга Харлан, Галина Пундик, Ольга Жовнир.**

Фігурне катання: **Оксана Баюл.**

Художня гімнастика: **Лілія Подкопаєва, Катерина Серебрянська, Ганна Бессонова.**

Відомі й популярні у світі українські музиканти

Дмитро Бортнянський (1751 р., Глухів Чернігівського полку, Гетьманщина – 1825 р., Санкт-Петербург) – композитор і диригент. Його опери йшли у венеційському театрі «Сан Бенедетто». Інструментальна музика Бортнянського мала великий успіх ще в Італії, де в театрах Болоньї, Венеції, Рима й Неаполя ставилися його опери «Алкід», «Креонт», «Квінт Фабій». В них композитор, йдучи слідами своїх видатних учителів — композиторів Галуппі, Сарті та інших, спирався на традиції української духовної музики.

Соломія Крушельницька (1872 р., с. Білявинці, нині Бучацький район Тернопільської області – 1952р., м. Львів) – українська оперна співачка, педагог. За життя С. Крушельницька була визнана найвидатнішою співачкою світу. Італійський композитор Джакомо Пуччіні подарував співачці свій портрет із написом «Найпрекраснішій і найчарівнішій Батерфляй». Успіхи С. Крушельницької на оперних сценах світу були успіхами і визнанням української музики й мистецтва.

Микола Леонтович (1877 р., с. Монастирок Подільської губернії – 1921 р., с. Марківка Подільської губернії) – український композитор, хоровий диригент, громадський діяч, педагог. Автор широковідомих обробок українських народних пісень для хору «Щедрик», «Дударик», «Козака несуть». Його обробка «Щедрика» відома у всьому світі як різдвяна колядка англ. «Carol of the Bells».

Рок-гурт «Океан Ельзи» із солістом **Святославом Вакарчуком** був створений 1994 року у Львові. Публіка та критики неодноразово визнавали його найкращим рок-гуртом та найкращим live-гуртом СНД та Східної Європи. Усього на території України продано понад мільйон дисків ОЕ. З 1996 року гурт почав активно концертувати не тільки в Україні, а й у Польщі, Німеччині та Франції.

Українська **рок-група «Green Gray»** заснована в Києві навесні 1993 року. У творчості простежується суміш різноманітних стилів і музичних напрямів – фанку, року та ін. Група першою і двічі в історії української музики їздила на церемонію нагородження MTV Europe Music Awards в Лондон (1996) і Берлін (2009). Першою уклала контракт з компанією Pepsi (1996).

Green Grey першими в історії української рок-музики

почали виступати одночасно з живим діджеєм, влаштовувати супер шоу з використанням спецефектів, піротехніки і сценічних трансформацій.

В Україні і за кордоном Green Grey виступали на одній сцені з А-ха, Lenny Kravitz та іншими популярними в Європі гуртами.

Композиторка-виконавиця *Руслана Лижичко* (24.05.1973, Львів) розпочала кар'єру співачки 1993 року (стала лауреатом Всеукраїнського фестивалю пісні і популярної музики «Червона рута-93», Всеукраїнського фестивалю поп- і рок-музики «Тарас Бульба-93»). 2004 року Руслана із синглом «Дикі танці» («Wild dances») підкорила Європу, здобувши перемогу на 50-му пісенному конкурсі «Євробачення». У 2006 році цю пісню визнали найкращою піснею «Євробачення». Альбом «Дикі танці», став першим 5-кратно платиновим альбомом в Україні, із загальним тиражем 0,5 мільйона примірників.

Українська оперна і джазова співачка **кримськотатарського та вірменського** походження, яка виконує авторську музику на стику джазу, соулу, world music та ритм-н-блюзу, електронної музики *Jamala* отримала гран-прі спочатку в 2009 році на Міжнародному конкурсі молодих виконавців «Новая волна» (м. Юрмала). Після цього співачка перейшла в категорію топ-виконавців, виступаючи на безлічі майданчиків від Москви до Берліна. А 2016 року Джамала представляла Україну на пісенному конкурсі «Євробачення» з піснею «1944» і здобула перемогу.

Станіслав (Естас) Тонне (1975 р., м. Запоріжжя) з восьми років став грати на гітарі. У 1990-ті роки він разом із родиною переїхав до Ізраїлю, де прожив близько десяти

років, не займаючись музикою. У якийсь момент, за його словами – музика повернулася в його життя. З 2002 року С. Тонне подорожує по всьому світу, даючи вуличні концерти в стилі, похідному від фламенко і циганської музики, виступає на фестивалях у США, Мексиці, Ізраїлі, Індії та багатьох країнах Європи, де є дуже популярним.

Українські письменники світового рівня

Твори *Тараса Шевченка* (9.03.1814, с. Моринці Київської губернії (нині Звенигородський район Черкаської області) – 26 лютого (10.03.1861, м. Санкт-Петербург Російської імперії) перекладено всіма слов'янськими мовами і багатьма мовами інших народів. Захоплено відгукнулись на творчість Великого Кобзаря Е. Рекло, Г. Брандес, А. Єнсен, Л. Каравелов, Е.-Л. Войнич, Е. Ожешко, Т. Павлов, Р. Кент, Н. Хікмет, Л. Арагон та багато інших всесвітньовідомих літераторів.

Тарас Шевченко завжди ставав на захист знедолених незалежно від їх національної приналежності. Творчість Т. Шевченка вплинула на білоруських поетів Янка Купала та Якуб Колас.

«Кобзар» Шевченка перекладено майже всіма мовами. Прогресивні письменники світу бачили в Шевченкові великого революційного поета, що кликав на боротьбу проти гніту і несправедливості.

Музеї та пам'ятники Великому Кобзареві побудовані не тільки на батьківщині поета, а і в інших країнах, таких як Канада, США, Франція, Румунія. Існує Форт Шевченка в Казахстані.

В Україні в 50-60-х роках ХХ ст. було здійснено 20-

томне видання творів **Івана Франка** (27.11.1856, с. Нагуєвичі – 28.05.1916, м. Львів), в 70-80-х – 50-томне. Починаючи з 1954 року, встановлено ряд пам'ятників поета в селах і містах (близько 60). У 1964 р. відбулося урочисте відкриття чудового монументального пам'ятника І. Франку у Львові біля університету його імені. Успішно працює перший на американському континенті музей Івана Франка у Вінніпезі. Твори І. Франка видаються російською та білоруською, грузинською, естонською, болгарською, чеською, словацькою мовами.

Привертає увагу ґрунтовна стаття про І. Франка, яку вмістила Велика Китайська енциклопедія. Звидатний хорватський поет Радован Зоґович бере епіграфом для свого вірша рядки Івана Франка, серболужицький поет Кіто Лоренц у поетичній формі розповідає про свою уявну зустріч з І. Франком.

Олександр Довженко (10.09.1894, хутір В'юнище, нині у межах смт Сосниця Чернігівської обл. – 25.11.1956 Московська область, Росія) за своє творче життя поставив 14 ігрових і документальних фільмів, написав 15 літературних сценаріїв і кіноповістей, дві п'єси, автобіографічну повість, понад 20 оповідань і новел, ряд публіцистичних статей і теоретичних праць, присвячених питанням кіномистецтва.

На всесвітній виставці в Брюсселі в 1958 р. 117 відомих кінознавців і кінокритиків із 20 країн назвали «Землю» О. Довженка – одним із 12 найкращих фільмів усіх часів і народів.

Митця порівнювали з Гомером, Шекспіром, Рабле, Гофманом, Бальзаком, Бетховеном, Брехтом.

Досягнення українців у живописі

Марія Примаченко, також Приймаченко
(1909 р., село Болотня, нині Іванківський район, Київська область –1997, там само) – українська народна художниця, представниця «наївного мистецтва»; лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка, заслужений діяч мистецтв УРСР, народна художниця України. 2009 рік – за рішенням ЮНЕСКО – визнано роком Марії Примаченко. На її честь названо малу планету 14624 Примаченко.

В 2013 році у Фінляндії вибухнув мистецький скандал, коли стало відомо, що всесвітньо відома фінська компанія «Марімекко», яка виробляє речі для дому використовує на своїх виробках малюнок, дуже схожий на роботу Марії Примаченко 1961 року «Щур у дорозі». На картині української художниці, яка зберігається в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва зображено подорожуючу в лісі тварину, яка везе на санях діточок. Малюнок фінської дизайнерки, який має назву «Лісовий народ», відрізняється тільки тим, що на ньому зображені одні дерева без шура. Масштабів скандалу додало ще те, що фінський авіаперевізник «FinnAir», який співпрацює з «Марімекко», наніс цей малюнок на один зі своїх літаків, який здійснює рейси до Нью-Йорку та Далекого Сходу. Винуватці визнали факт плагіату і вибачилися за цей інцидент, прес-служба авіакомпанії пообіцяла максимально швидко прибрати зображення зі своїх літаків.

Іван Марчук (1936, с. Москалівка, Лановецький

район, Тернопільська область) – український живописець, народний художник України, лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка. 2007 року потрапив до рейтингу 100 найвизначніших геніїв сучасності, який уклала британська газета «The Daily Telegraph».

2006 року Міжнародна академія сучасного мистецтва у Римі прийняла І. Марчука до лав «Золотої гільдії» та обрала почесним членом наукової ради академії. Це перший випадок визнання українського художника інституцією такого високого рівня. Сьогодні «Золота гільдія» нараховує 51 художника з усього світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція Нової української школи / Ухвалена рішенням колегії МОН 27.10.2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://mon.gov.ua/Новини%202017/04/03/newschool-presentation-new-30-03-2017-\(2\).pdf](http://mon.gov.ua/Новини%202017/04/03/newschool-presentation-new-30-03-2017-(2).pdf)

2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді // Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16. 06. 2015 р. № 641. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/konczepczyia-naczionalno-patriotichnogo-vixovannya-ditej-i-molodi.html>

3. Википедия. Свободная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_олимпийских_чемпи

онов_Украины. – Список олимпийских чемпионов Украины.

4. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навчальний посібник / О. І. Вишневський. – К. : Знання, 2008. – 566 с.

5. Електронний архів «uainwass» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainwass.ru/rizne/9283-goricvit-vesnjaniij.html>. – Горицвіт весняний.

6. Електронний архів «Канал 24» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://24tv.ua/ukrayina_tag1119?utm_source=seosopy. – 24 унікальні винаходи українців, які допомогли людству.

7. Електронний архів «Канал 24» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/24_muzichnih_prorivi_ukrayini_yaki_vrazili_svit_n602058. – Музичні прориви України, які вразили світ.

8. Електронний архів «Кореспондент. Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/showbiz/music/3407805-dosiahnennia-ukrainy-chym-mozhe-pokhvalytsia-suchasna-ukrainska-muzyka>. – Досягнення України: чим може похвалитися сучасна українська музика.

9. Капля А. Г. Використання проектної технології в початковій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/33260/. – Використання проектної технології в початковій школі.

10. Колесникова Т. А. Учнівська конференція «Досягнення українських учених» як складова тижня природничо-математичних наук / Т. А. Колесникова,

Н. І. Пластуненко // Педагогічна майстерня. – 2015. – №5. – С. 40-42.

11. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник для вищ. навч. закл. / О. Я. Савченко. – 2-ге вид. – К. : Грамота, 2013. – 503 с.

Редагування Н.В. Притулик.

Ілюстрування обкладинки – Любові Калюжної.